

GÖRAN BEHRE

LARS-OLOF LARSSON

EVA ÖSTERBERG

Sveriges historia 1521-1809

Stormaktsdröm och småstatsrealitet

Innehåll

Regentlängd 7

Förord 9

Periodiseringens dilemma 10

Vasatiden och stormaktstiden 13

AV LARS-OLOF LARSSON OCH EVA ÖSTERBERG

Den äldre Vasatiden

Inledning 14

1500-talets svenska samhälle 16

Bebyggelse och befolkning 16

Den sociala strukturen 18

Ekonomiska huvudlinjer 27

Gustav Vasa och nationalstatens konsolidering 30

Frigörelsen från unionen och Lybeck 30

Kungamakt, adel och kyrka 1521–1540 33

Kronans förvaltning och finanser 1521–1542 38

Landskapsseparatism och uppror 43

Sverige samlat under den starka kungamakten 48

Huvuddragen i den inre utvecklingen 1560–1611 53

Utgångspunkter 53

Kronans finanspolitik och handel 55

Maktkampen mellan kung, hertigar och råd 57

Från länsherre till kunglig ämbetsman – förändringar i adelns situation
under senare delen av 1500-talet 61

Kyrkopolitiken 63

Böndernas situation 64

Sverige, Danmark, Ryssland och Polen 1541–1611 67

Det yttre förloppet 67

Motiven bakom den svenska utrikespolitiken 70

Den svenska stormakten tar form 1611–1680

Inledning 74

1600-talets svenska samhälle: ekonomi, bebyggelse, befolkning 76

Huvudlinjer i den ekonomiska utvecklingen 76

Bebyggelse och befolkning 77

Godsavsöndringarna 82

Bergsbruk, manufaktur och hantverk 84

Kungamakt, förvaltning, råd och riksdag 86

Huvudlinjer 86

Systemskiftet 1611 87

Riksstyrelsens nydaning 89

Förmyndarregeringen 1632–1644 95

Kungamakt, adel och ofrälse 1644–1672 96

Krig och utrikespolitik 102

Krigen mot Danmark, Ryssland och Polen 103

Ingripandet i Trettioåriga kriget 107

Trettioåriga krigets senare skede 110

Provinspolitiken 113

Från anfallet mot Polen 1655 till Roskildefreden 1658 114

Det andra danska kriget och frederna 1660–1661 117

Balanspolitik och försvarskrig 1660–1679 119

Stormaktsväldets framväxt – sociala konsekvenser 123

Förändringar med följdfeomen? 123

Krigen – demografiska och sociala följder 124

Adelns jordexpansion – maktförskjutning, strukturomvandling
eller fiskal chimär? 126

Levnadsförhållanden – kontraster och nyanser i grått 129

Kvinnor och barn 135

Den kulturella utvecklingen 143

Utbildningspolitiken 143

Kyrkan som folkuppfostrare 148

Civilisationsprocessen – fanns den? 150

Kulturen under europeisk påverkan 154

Det karolinska enväldets tid 1680–1718/21

Inledning 158

Enväldets framväxt 1680–1697 160

Kungen, rådet och riksdagen 160

Envälde – varför? 163

Ekonomiska, administrativa och rättsliga reformer i enväldets spår 166

Provinspolitiken under karolinsk tid 171

Fred och krig 174

Den svenska utrikespolitiken under fredsperioden 1679–1700 174

Det stora nordiska kriget fram till Perevolotjna 176

Det stora nordiska krigets senare skede 182

Den inre utvecklingen i krigets skugga 186

Frederna 1719–1721 189

Det svenska stormaktsväldets uppkomst och fall – en sammanfattning 190

Frihetstiden och gustavianska tiden

AV GÖRAN BEHRE

Riket och befolkningen 197

Samhälle och klasser 201

Aristokratin 201

Ridderskapet och adeln 201

Vägen mot ståndsutjämning 203

Militären 208

Kyrkan och kulturen 210

Prästerskapet 210

Ortodoxi och pietism 211

Kyrka, skola och universitet 212

Upplysningen 213

Ofrälse stånds personer och medelklass 216

Stadssamhället 217

Städerna 217

Städernas styrelse 220

Sociala grupperingar 223

Brukssamhället 224

Agrarsamhället 226

Jordbruk och binäringar 226

Jordinnehav 227

Byar och skiften 229

Välstånd och proletarisering 232

Sociala grupperingar 235

Inrikespolitik 238

Frihetstiden 238

Statsskicket 238

Partierna 240

Kungamakten 243

Gustavianska tiden 246

Gustav III:s regering 246

Från kungamordet 1792 till kungaavsättningen 1809 250

Stat och ekonomi 253

Den ekonomiska politiken 253

Manufakturerna 257

Utrikeshandel och sjöfart 259

Bruken och järnet 263

Utrikespolitik 268

Freden efter krigen 1720–1739 268

Kabinettspolitiken och Sveriges nya roll 268

Arvid Horns utrikespolitik 269

Hattarnas utrikespolitik 1739–1765 270

Hattarnas ryska krig och dess följder 270

Hattarnas pommerska krig 273

Partiskiftenas utrikespolitik 1762–1772 275

Kunglig utrikespolitik 1772–1792 277

Vägen till rikets delning 281

Referenser i urval 286

Register 301